

De Broekmolen bij Streefkerk

Geschiedenis en omgeving

In 1614 wordt reeds een 'Broeckmolen' vermeld op de plaats waar al in 1581 een molen stond. Het bouwjaar van de huidige molen is niet bekend. De Broekmolen is genoemd naar de polder Kortebroek bij Streefkerk, die door deze molen werd bemaald. Van oudsher werd deze polder voornamelijk gebruikt als hooiland. Thans vormt de polder een belangrijk deel van het gebied de "Donkse Laagten". De veelal natte, voedselarme veengrond is zeer geschikt voor de inmiddels zeldzame plantensoorten die hierop goed gedijen. Het is een broedgebied voor vele trekvogels en daarom wordt er pas later in de zomer gehooid en moeten honden zijn aangeliend.

De Broekmolen bemaalde aanvankelijk alleen polder Kortebroek. Later zou de Broekmolen ook Polder Streefkerk gaan bemalen. Er werd uitgemaal op de lage boezem van de Overwaard richting Kinderdijk. Vijf andere molens bemaalden Polder Streefkerk, in twee trappen naar een hoge boezem. Bij eb getij kon het water afstromen via een spuisluis naar de Lek. Dit bemalingssysteem bestaat niet meer.

Einde beroepsmatige bemaling; vrijwillige molenaars

In 1957 werden alle molens bij Streefkerk ontheven van actieve dienst voor het bemalen van de polder. De vijf molens vlakbij het dorp leden daarna intens verval; en twee zouden er door brand verdwijnen. De overgebleven drie molens draaien thans in een circuit. De Broekmolen werd wel verplicht maalvaardig gehouden, om in geval van nood te kunnen bijschakelen en hield een opvoerhoogte van 1.10 – 1.40 m. De polder wordt op peil gehouden door een elektrisch gemaal ter hoogte van 'De Donk'.

Met de Broekmolen werd verder gemalen op hoofdzakelijk vrijwillig basis. Aanvankelijk door Dirk Noorlander; later zou zijn jongere broer Jan Noorlander zo'n 40 jaar met de molen malen. De laatste jaren hebben de broers Jan en Cor Noorlander vaak samen op de molen doorgebracht en leerlingen opgeleid, waaronder de huidige molenaars.

Tot 2008 was de Broekmolen eigendom van het waterschap. In 2008 werd de molen overgenomen door de SIMAV en moest vanwege de inmiddels slechte staat worden stilgezet. In 2010 en 2011 werd bovenhuis en de koker vrijwel geheel vernieuwd. Waar mogelijk werd oud materiaal hergebruikt. In 2012 werd de ondertoren gerestaureerd. In 2021 zijn de roeden en fokken vervangen en het rietdak hersteld.

Fokwieken

Met de industrialisatie ontstonden stoom- en motorgemalen. Om bestaande molens efficiënter te laten werken werden in de eerste helft van de 20^e eeuw tal van wiekverbeteringssystemen uitgedacht, ter vervanging van de klassieke 'Oudhollandse' windborden. Zo ook op de Broekmolen. Ingenieur P.L. Fauël had een wieksysteem bedacht dat is gebaseerd op het werkingsprincipe van het fokzeil op een zeilschip.

Fokken bestaan uit houten schroten die een ronde stroomlijneus vormen. Waar bij een Oudhollands wieksysteem de windborden direct aansluiten tegen de roeden, zitten fokken deels achter de roeden

om. Daardoor ontstaat tussen roede en fok een spleet waardoor een onderdruk wordt gecreëerd achter het zeil. Molens met fokken vereisen een aangepaste wijze van malen. De molens lopen gemakkelijk aan, ook bij weinig wind en de trekkracht is enorm. De as, roeden, wielen en vooral de vang moeten daarom in uitstekende conditie verkeren.

Fauël experimenteerde in eerste instantie op korenmolens. In de jaren 1943-1944 werden proeven gedaan vanuit de Technische Hogeschool Delft (thans TU) met een laboratorium-poldermolen ten noorden van Delft en in de windtunnel aldaar. De oorlogssituatie maakte verder onderzoek echter onmogelijk. In 1948 werden uitgebreide vergelijkende metingen verricht op de Broekmolen in Streefkerk, waarvan een uitgebreide beschrijving verscheen. De molen bleek met dit wieksysteem makkelijker te malen bij minder wind. Enkele uiterlijke kenmerken van de voormalige windborden werden op deze molen gehandhaafd; de zeilen worden nog steeds achterom geklampt en de fokschroten zijn zwart geschilderd. Deze kenmerken zijn ongebruikelijk bij fokken, waarbij de zeilen doorgaans binnenin de fok worden geklampt en de fokschroten in een lichte kleur zijn geschilderd om werking van het hout tegen te gaan.

'Prijs de Zee'

De Broekmolen is te zien in de korte documentairefilm 'Prijs de Zee' uit 1959 van Heman van der Horst. Waarschijnlijk was de molen uitgekozen vanwege het lawaai der fokken. In de film figureert Jan Hoek uit Kinderdijk als de molenaar. Je ziet hem inderdaad de zeilen van de Broekmolen voorleggen en de molen indrukwekkend draaien. Echter, wanneer de molenaar zich aan de staart bevindt, blijkt deze van een geheel andere molen te zijn! Vermoedelijk een ronde stenen bovenkruier aan de Kinderdijk. Het scheprad komt weer overeen met dat van de Blokveerse wip te Kinderdijk. Vandaag de dag kom je niet meer weg met een dergelijke montage! De film geeft overigens een mooi beeld van Nederland tijdens de wederopbouwperiode. In 'Het Parool' van 3 september 1960 wordt Jan Hoek geïnterviewd en staat er ook nog een aardig stukje over de Broekmolen en haar bewoonster die in de film even een geit verzet (mevrouw Slingerland misschien?). Hieronder een citaat uit het artikel:

'TERUGDENKEND aan de film hoorde ik het loeien van de wind en het indrukwekkende geluid van de molen. Dat bleek opgenomen te zijn in Streefkerk, waar de zogenaamde Broekmolen — de moeder van Jan Hoek is daar geboren — gemoderniseerde wieken heeft die brullen als een oude leeuw. Er woonde daar een vrouwtje met een mooie gestreepte rok aan en haar klompen stonden geschuurd in het grint, zodat het een koud kunstje leek haar een eindje te laten lopen op het celluloid. Ze dreigde echter te struikelen over gemoedsbezwaren en achter haar korte optreden in de film gaat veel overredingskracht schuil van Herman van der Horst en misschien ook wel van zijn echtgenote.'

Technische details: [Broekmolen, Streefkerk | Nederlandse Molendatabase](#)

Een filmpje van de molen uit 2015; op de website van Visdief.nl die ook veel beeldmateriaal maakt van vogels in de Donkse Laagten: <https://www.visdief.nl/sfeerreportage-over-de-broekmolen-bij-streefkerk/>

Jan Noorlander vertelt: <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/verhalen/molenverhaal-jan-noorlander/>